

Zamanın Belleđi: Yazı

Hayatımızda yazı ve harf diye bir şey olmadığını düşünün. Şimdi olduğu gibi yine konuşarak anlaşabiliriz, ancak unutmamız gereken bir şey olduğunda belleğimize güvenmek zorunda kalırız. İşte yazının bulunmasından önce bilgi, bu şekilde ezber yoluyla başkalarına aktarılıyordu. Peki yazı nasıl ortaya çıktı? Tarih boyunca nasıl değişip bugünkü şeklini aldı? Siz de bu soruların yanıtını merak ettiyseniz gelin yazının tarihini birlikte keşfedelim.

Yazı insanlığın gelişimini etkileyen en önemli buluşlardan biridir. Yazıyı, ağızdan çıkan seslerin, gözle görülebilen ya da dokunulabilen simgeler hâline dönüştürülmesi olarak tanımlayabiliriz. Yazı sayesinde unutmak istemediklerimizi, deneyimlerimizi ve bilgilerimizi kaydeder, öğrenmek isteyenlere aktarırız. Sevdiklerimize ulaşmak, söyleyeceklerimizi iletmek için de yazıyı kullanırız.

Yazı, başlangıçta mağara duvarlarına ve kil tabletlere yazılıyordu, günümüzdeyse kâğıt ve bilgisayar ekranı kullanıyoruz.

Günümüzden binlerce yıl önce insanlar taşlara ve kayalara şekiller kazıyıp resim yapıyorlardı. Bu, onların orada yaşadıklarını anlatma biçimiydi. Nasıl avlandıklarını, kutsal saydıkları hayvanları, gündelik olayları resmediyorlardı. Ancak resimler sözcük anlamları dışında da kullanılıyordu. Örneğin boynuz resmi, güç anlamına geliyor ve kralları ya da dini liderleri simgeliyordu, kuş resmiyse bazen yalnızca bir kuşu bazen de uçmayı simgeliyordu.

Tarihöncesi dönemden kalma, bir savaş sahnesini gösteren mağara resmi

Konuştığımız dilin sözcüklerini bazı simgelerle göstermeyi MÖ 3500'lü yıllarda ilk olarak Sümerler bulmuş ve geliştirmiş. Her simge bir sözcüğü temsil ediyormuş. O dönemde yazmak için sivri uçlu kamışlar ve ıslak kil tabletler kullanılıyormuş. Simgeler sağ üst köşeden başlanıp yukarıdan aşağıya doğru inilerek sütun sütun yazılıyormuş. Daha sonra kil tabletler güneşte bırakılıp kurutuluyormuş ya da içeriği önemli olanlar fırınlanıyormuş.

MÖ 3000 civarından kalma, Sümer kenti Uruk'ta bulunan, hesaplama yapmak için yazılmış kil tablet

Namibya'da bulunan, tarihöncesi dönemden kalma bu duvar resminde birçok farklı hayvan görülebiliyor.

Günlük hayatta konuşurken yaklaşık dört yüz sözcük kullanıyoruz. Her bir sözcüğün bir simgesi olduğunu düşünürsek, dört yüz tane simgeyi aklımızda tutmamız ve gerektiğinde yazabilmemiz gerekir. İşte Sümer yazı sisteminde simgelerin sayısı bini bulunca bunları öğrenmek ve akılda tutmak dolayısıyla yazı yazmak iyice zorlaşmış.

Bazı sözcüklerin yazılışının zaman içindeki değişimi

	MÖ 3200	MÖ 3000	MÖ 2400	MÖ 1000
sag BAŞ				
gin GİT				
a SU				
muşen UÇAN				

Kil tabletlerin üzerine yazı yazılırken kilin topaklanması nedeniyle yuvarlak şekiller çizmekte zorlanılıyormuş. Kamışın kil üzerine bastırılıp hafifçe çekilmesiyle elde edilen çiviye benzer çizgilerden oluşan simgeler zamanla resme benzeyen simgelerin yerine geçmiş.

Çivi yazısı ile yazılmış bir metin

Sümer Uygarlığı döneminden kalma bir kil tablette, bir öğrenci tablet evi adını verdikleri okuluna gidişini ve gününü nasıl geçirdiğini şöyle anlatmış:

- Tablet evine gidiyorum.
- Tabletimi okuyor, kahvaltımı yiyorum.
- Tabletimi yaptım, o yazılmıştır, sonuna kadar yazılmıştır.
- Tablet evi kapandıktan sonra eve giderim.
- Eve girerim, babam orada oturmaktadır.
- Babama ödevimi söylerim.
- Ona tabletimi okurum, babam bundan memnun olur. Babamın önüne gelirim.
- Döşegi serer, yıkanır, hemen uyumak isterim.
- Sabahleyin erkenden uyanırım.
- Sabahleyin erkenden kalktıktan sonra
- Anamı görür ve ona:
- Bana kahvaltı ver,
- Tablet evine gideceğim,
- Anam bana tandırdan iki ekmek verir.
- Tablet evine gideceğim.

O zamanlarda yapılan askerî seferler ve ticaret yazının yaygınlaşmasında en önemli etken olmuş. Sümer Uygarlığı'yla bağlantısı olan başka halklar da yazıyı öğrenmeye başlamış.

Antik Mısır'ın ilk kadın firavunu olan Hatşepsut'un tapınağındaki hiyerogliflerden bir bölüm

Antik Mısırlılar hiyeroglif adı verilen ve yaklaşık üç bin resimden oluşan bir yazı sistemi kullanmışlar. Bu yazı zaman içinde bir alfabeye dönüşmemiş.

Antik Mısır'dan, MÖ 1500'lerden kalma bir mezar taşı

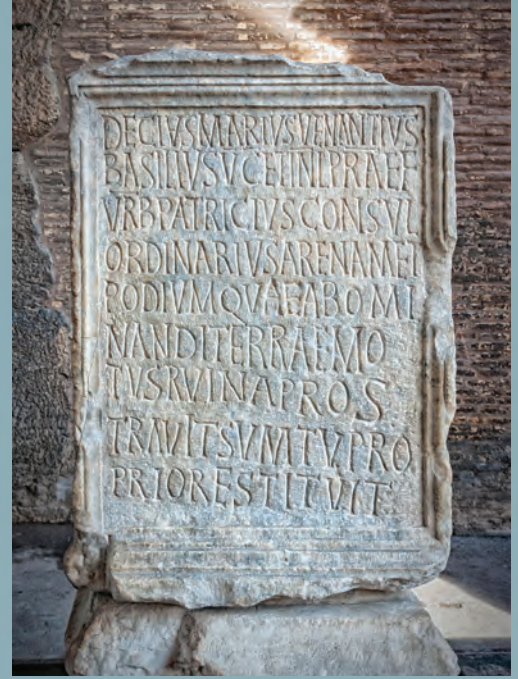
省 色 勤 美 盆 頭 意 恒 此 出 綸 蘭 時 生 煮 籠 翠 釜 受 繞 紫 炊 烟 愛

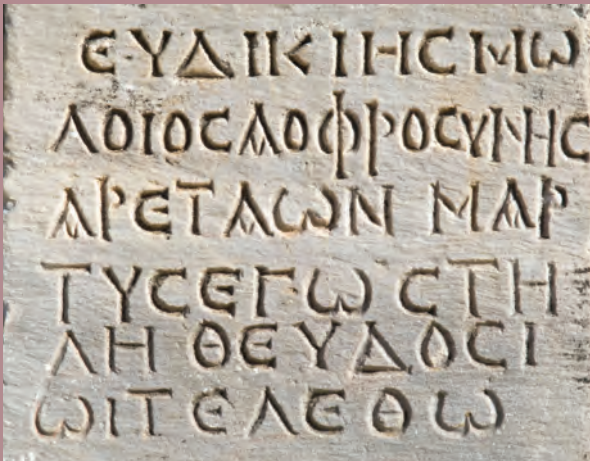
17. yüzyıldan kalma, ipekböceğinden ipek elde etmeyi anlatan Çince bir metin

MÖ 1000'li yıllarda Fenikeliler, sesleri simgelerle gösterdiler ve bu simgeleri birleştirip sözcükler oluşturdular. Yirmi iki harfli bir alfabe oluşturarak modern alfabelerin yolunu açtılar. İlk alfabelerde yalnızca sessiz harfler kullanılıyordu. Alfabeye sesli harfleri yaklaşık iki yüz yıl sonra Antik Yunanlar ekledi.

Çinliler günümüzde hâlâ simgelerden oluşan bir yazı sistemi kullanıyor. Bu yazıda simgeler yan yana gelerek bir sözcük oluşturmaz, her bir sözcük için bir simge bulunur. Çince bir gazeteyi okumak için yaklaşık üç bin simgeyi bilmek gerekir. Günümüzde Çince yazmanın diğer tüm dillerden daha zor olduğu kabul ediliyor.

Roma'da bulunan Kolezyum açık hava tiyatrosundaki, Latin alfabesiyle yazılmış Venantius yazıtı

Efes Antik kentinden, Antik Yunan alfabesiyle yazılmış bir yazı

Antik Romalılar MÖ 700'lü yıllarda Yunan alfabesini biraz değiştirerek Latin alfabesini oluşturdular. Latince metinlerde ilk zamanlar sözcüklerin arasında boşluk verilmiyor ve noktalama işaretleri kullanılmıyordu.

Günümüzde dünyada yazı yazmak için kullanılan pek çok alfabe var. Dillerin özelliklerine göre sesler ve aynı sese ait simgeler, yazı sistemlerinde farklı şekillerde gösteriliyor. Örneğin "h" sesi bizim alfabemizde tek harfle, Arap alfabesindeyse üç farklı "h" sesine sahip "ح, خ, ه" harfleriyle gösterilir.

Tüm dünyada hâlâ kullanılan ve eski uygarlıkların kullandığı bilinen yüzden fazla alfabe vardır. Arap, Kiril, Yunan, İbrani, Ermeni, Latin, Hint alfabeleri bunlardan bazıları.

ا ب ت ث ج ح خ
د ذ ر ز س ش ص ض
ط ظ ع غ ف ق ك
ل م ن و ه ی

Arap alfabesi

А	Б	В	Г
Д	Е	Ё	Ж
З	И	Й	К
Л	М	Н	О
П	Р	С	Т
У	Ф	Х	Ц
Ч	Ш	Щ	Ъ
Ы	Ь	Э	Ю
Я			

Kiril alfabesi

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ
Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ
Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ
Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω

Yunan alfabesi

א ב ג ד ה ו ז
ח ט י כ ל מ נ ס
ע פ צ ק ר ש ת

İbrani alfabesi